Список використаних джерел: *1. Булава Л. М. Природа та населення Полтавської області. Навчальний посібник для учнів 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Полтава: Полтавський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників ім. М. В. Остроградського, 2017. 42 с.; 2. Булава Л. М. Фізична географія Полтавської області. Навчальний посібник для студентів. – Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2012. 118 с.; 3. Генеральний план міста Полтави. Режим доступу: http://www.rada-poltava.gov.ua/city/plan/; 4. Гладыш К. В. Архитектура и памятники Полтавщины: путеводитель. Харьков: Прапор, 1982. 104 с.; 5. Карта Шуберта. Лист 24-13. Полтава 1869 г. Режим доступу: http://www.etomesto.ru/shubert-map/24-13/ ; 6. Коваленко О. Історична подорож в Полтаву XVIII століття. Наша фортеця. Полтава: ТОВ "АСМІ", 2009. С. 224-253.; 7. Коваленко О.: Просторовий та демографічний розвиток міста Полтави XVII – початку XIX ст. Краєзнавство. 2009. №3. – С. 62-73.; 8. Ляпушкін І. І. Дніпровське лісостепове Лівобережжя в епоху заліза, МІА, 1961. С. 126-127.; 9. Павловский И. Ф. Описание городов Полтавской губернии и их окрестностей 1810 г. Труды ПУАК. Полтава: Типография Г. И. Маркевича, 1917. Вып. 15.; 10. Полтавщина: енциклопедичний довідник. За ред. Кудрицького Л. В. К.: Українська енциклопедія, 1992. 1022 с.; 11. Супруненко О. Б., Пуголовок Ю. О. Дослідження літописної Лтави: Іванова гора. Частина 1. Київ: ЦП НАНУ і УТОПІК, 2015. – 180 с.*

УДК 911.9:502

ЕКОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАПОВІДНОГО УРОЧИЩА «ЯРИ-ЗАГАТКИ»

В. В. Мовчан
v.movchan@meta.ua
Ручківський ЗЗСО І-ІІ ступенів Петрівсько-Роменської сільської ради Гадяцької району Полтавської області, Україна

Д. Р. Ночовна
diananochovna@mail.ru
Березоволуцький ЗЗСО І-ІІІ ступенів Петрівсько-Роменської сільської ради Гадяцької району Полтавської області, Україна

Актуальність дослідження. Загальна площа природно-заповідного фонду Гадяцького району складає майже 9% від усієї площі району. Такий відсоток став можливим завдяки створенню регіонального ландшафтного парку «Гадяцький», який об’єднав майже 75% всього заповідного фонду району [4]. Ці об’єкти досить детально досліджені та вивчені як місцевими краєзнавцями так і провідними науковцями України [2, 6]. Проте, певна частина заповідних територій, зокрема урочища долинно-річкової системи Хоролу, випали з поля зору науковців. Одним із таких об’єктів є заповідне урочище Яри-Загатки. Саме в цьому і полягає актуальність дослідження. А зважаючи на те, що іноді висловлюються думки про недоцільність перебування даної території в ранзі заповідного урочища, актуальність набуває незаперечного значення.

Метою дослідження є створення комплексної еколого-географічної характеристики заповідного урочища Яри-Загатки на основі характеристики географічних компонентів природного комплексу, встановлення його географічної та созологічної цінності, оцінка ступеня антропогенного навантаження на територію дослідження та розроблення конструктивно-географічних рекомендацій щодо охорони даного об'єкту.

Об'єкт дослідження. Заповідне урочище Яри-Загатки.

Предмет дослідження. Сучасний стан природних компонентів заповідного об'єкту, їх екологічні взаємозв'язки та вплив на них антропогенного чинника.

Дослідження проводилися загальноприйнятими в географії та екології, й заповідній справі зокрема методами, основними з яких є: екскурсійний, статистичний, історичний, картографічний, спостереження, порівняння, моделювання, метод наукового пояснення. При створенні науково-дослідницької роботи використана методика визначення рослин, збору наукової інформації, її обробка та узагальнення.

Наукова новизна полягає в тому, що вперше проведено комплексні дослідження заповідного урочища та виявлено ряд цінних видів рослин, проведено облік рідкісних видів, які були виявлені в попередні роки, опрацьовано статистичні матеріали заповідних об'єкту, розроблено карти, запропоновано конструктивні рішення щодо подальшого функціонування даної території.

Отримані результати досліджень доповнять інформацію про природно-заповідний фонд Гадяцького району та про рідкісні рослини Полтавщини, сприятимуть оптимізації природо-заповідного фонду в середній течії Хоролу та допоможуть зберегти цінні природні ландшафти. Матеріали роботи можуть застосовуватися під час вивчення окремих тем на уроках географії, екології, біології, природознавства.

Окремі результати досліджень висвітлювалися на всеукраїнській конференції в місті Суми [3].

Формування рельєфу досліджуваної території відбувалося під впливом екзогенних чинників антропогенового періоду. Переважаючим типом є ерозійно-акумулятивний, а окремим ділянкам властивий гравітаційний рельєф. Головними формами рельєфу заповідного урочища є корінний схил та заплава річкової долини. В крайній західній частині урочища зовсім незначна частина території має ознаки межирічного рельєфу.

Корінний схил відзначається значним ступенем еродованості. Яри мають досить розгалужену систему. На одній із ділянок корінного схилу в минулому відбувся зсув і на його місці утворилася улоговина, яку тепер можна класифікувати як «зсувний цирк». В межах досліджуваної території породи четвертинного періоду вкривають суцільним плащом давніші геологічні відклади, зокрема й пліоценові тераси. До четвертичних порід належать леси та лесовидні суглинки, які знаходяться на схилах. В заплаві річки знаходяться сучасні алювіальні відклади репрезентовані пісками, суглинками та мулом.

Для характеристики температурного режиму протягом останніх двох років, використовувався власний календар погоди. Дані про кількість опадів отримані

з найближчої метеостанції в місті Гадяч [7]. Загалом можна сказати, що кліматичні умови останніх років сприяють розвитку флори та фауни заповідного урочища, зокрема й поширенню рідкісних видів.

З півночі на південь через заповідне урочище проходить річка Хорол. Характер течії тут досить звивистий, має значну кількість меандр. Ширина річки в середньому сягає шести-семи метрів, а середня глибина 160см. Також в межах схилу є декілька струмків. Один із них бере початок у верхів'ях схилу, де створено криницю. Ґрунтовий покрив не вирізняється строкатістю. В межах корінного схилу поширені середньо- та сильно-змиті сірі лісові ґрунти, а в межах заплави під лісовою рослинністю сформувалися алювіальні дернові ґрунти.

Заповідне урочище «Яри-Загатки» репрезентоване лісовою рослинністю, яку можна розділити на дві групи фітоценозів: правобережні нагірні діброви та заплавні ліси. Для опису рослинних угруповань використовувалися як результати власних досліджень, так і матеріали попередніх досліджень [1] та статистичні дані Комишнянського лісництва [5]. Якщо проаналізувати походження деревної рослинності, то виявиться, що ліси природного походження займають 66% території, а на решті території поширені лісові культури, тобто, види дерев висаджені людиною.

У видовому складі заповідного урочища переважає дуб звичайний, більша половина якого належить до лісових культур. Окремі дерева природного походження мають вік понад 150 років. На жаль, стовбури деяких вікових дерев потерпають від бурої гнилі. Причиною цьому є губка дубова.

Понад 20% території дослідження займає осика. До того ж, цей вид має лише природне походження. Окрім того, добре поширена тут липа дрібнолиста, 3/4 якої належить також належить до природних лісів. На незначних ділянках нагірних дібров зростають ясен, берест, клен, а в заплавних лісах зустрічаються вільха та верба, проте переважаючим видом тут є осика. Серед травостою на схилах річкової долини домінує яглиця звичайна, а в заплаві копитняк європейський та різні види осоки.

Під час проведення протягом 2017-2018 року комплексних досліджень території заповідного урочища було виявлено ряд рідкісних видів рослин: два червонокнижних види, а саме: Зозулині сльози яйцевидні та Коручка морозниковидна; та три регіонально-рідкісних види: Вовче тіло болотне; Жовтяниця черговолиста; Зубниця п'ятилиста; Також було проведено опис та облік рідкісних видів рослин, які були виявлені в попередні роки. Встановлено, що за останні роки зросла кількість та площа поширення барвінку малого, рясту Маршалла та порожнистого, конвалії травневої. Кількість проліски сибірської залишається стабільною, а дволистої – зменшується.

Хребетні червонокнижні тварини в межах силових та заплавних ландшафтів представлені такими видами, як Ящірка зелена, Мідянка звичайна, Видра річкова, Тхір лісовий. Також тут зустрічаються і регіонально-рідкісні тварини: Веретільниця ламка, Гадюка звичайна, Вуж водяний, Чапля біла велика, Лебідь-шипун, Журавель сірий, Дятел зелений, Дрізд-омелюх, Бобер європейський. У верхів'ях нагірної діброви було виявлено колонію Борсука

європейського. Окрім того в лісовій екосистемі ключової ділянки можна спостерігати сліди життєдіяльності козуль та кабанів.

Аналізуючи картографічний матеріал, та на основі власних досліджень вдалося встановити види ландшафтів, які були поширення в заповідному урочищі до початку антропогенного впливу. Це – вододільні, схилові та долинні ландшафти. В межах двох перших видів були поширені урочища грабово-дубових лісів на сірих лісових ґрунтах, а долинні ландшафти були репрезентовані як і зараз урочищами прируслової заплави з лісовим масивами на алювіальних дернових ґрунтах.

Внаслідок господарської діяльності відбулася заміна окремих природних ландшафтів на природно-антропогенні. Зник вододільний вид ландшафтів, а урочища грабово-дубових лісів змінилися на дубово-липові. В даний час заповідне урочище також потерпає від антропогенного навантаження, зокрема відбуваються рубки дерев на окремих ділянках.

Для мінімізації негативного антропогенного впливу та для збереження цілісності заповідного урочища пропонуємо наступні конструктивно-географічні рішення щодо охорони території:

- відмовитися від санітарних рубок;
- громадськості та учням школи спільно з місцевою владою та працівниками лісового господарства розробити план заходів щодо проведення подальших досліджень та природоохоронних акцій спрямованих на збереження цінного заповідного об’єкту.
- порушити клопотання перед відповідними установами про надання заповідному урочищу «Яри-Загатки» статусу ландшафтного заказника місцевого значення;
- сприяти популяризації природоохоронного об’єкту шляхом розвитку екологічного туризму на ділянках, яким не загрожують негативні зміни від мінімального впливу людського чинника. Зокрема, рекомендуємо відновити раніше діючу екологічну стежку протяжністю 2км та десятьма зупинками. При відновленні екологічної стежки слід враховувати різноманітність та наявність на ній більшості природних компонентів: рослини, тварини, водні об’єкти, гірські породи. Завдяки такому підходові формуватиметься розуміння цілісності географічної оболонки.

Враховуючи високий показник флоросозологічної та фауністичної унікальності природних комплексів досліджуваної території можна зробити висновок, що дана місцевість потребує подальшої охорони. В майбутньому заповідне урочище репрезентуватиме центр Хорольського місцевого екокоридору регіональної екомережі.

Список використаних джерел: *1. Громак Л. І. Дослідження лісових ландшафтів заповідного урочища «Яри-Загатки» / Л. І. Громак, А. О. Корнус, В. В. Мовчан, Б. Н. Нешатаєв // Географія на Полтавщині: сучасний стан і перспективи розвитку: збірник регіональних статей наукової конференції, 5 квітня 2012 року / М-во освіти і науки молоді та спорту України, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2012. С. 24–32.; 2. Звіт за проведення науково-дослідних робіт за темою «Комплексні дослідження природних екосистем Гадяцького району з метою*

обґрунтування доцільності створення регіонального ландшафтного парку «Гадяцький»; [кер. Стецюк Н. О.]. – Полтава, 2006. – 51 с.; 3. Ночовна Д. Р., Мовчан В. В. Рідкісна флора заповідного урочища «Яри-Загатки» / Ночовна Д. Р., В. В. Мовчан // Треті Сумські наукові географічні читання: збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції (Суми, 12-14 жовтня 2018 р.) [Електронний ресурс] / СумДПУ імені А. С. Макаренка, Сумський відділ Українського географічного товариства; [упорядник Корнус А. О.]. Елект. текст. дані. Суми. 2018. С. 143–144.; 4. Природно-заповідний фонд Полтавської області : [Реєстр-довідник] / Н. О. Смоляр. – Полтава : ШвидкоДРУК, 2013. – 214 с.; 5. Проект організації і розвитку лісового господарства Миргородського держлісгоспу державного лісогосподарського об'єднання «Полтава ліс» Том 1, Книга 1 Таксаційний опис Комишнянського лісництва – Покотилівка: Харківська лісовпорядна експедиція, 2017. – 246 с.; 6. Ханнанова О. Р. Флора, рослинність та созологічна цінність регіонального ландшафтного парку «Гадяцький» // Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук (науковий керівник Смоляр Наталія Олексіївна, кандидат біологічних наук, доцент). Київ – 2018. 410 с.; 7. Архів погоди у Гадячі. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://www.pogodaiklimat.ru/weather.php?id=33376&bday=1&fday=30&amonth=5&ayear=2018&bot=2].

УДК 911:502 (075)

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ АТМОСФЕРИ

О. М. Мащенко
mashchenko1960@gmail.com
кафедра географії та методики її навчання, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, м. Полтава, Україна

При розгляді екологічних проблем атмосфери достатньо часто в засобах масової інформації та в навчальному процесі як рядоположні перелічують види антропогенних впливів на атмосферу та їх екологічні наслідки. Таким чином закладається невпорядкованість і навіть певна спотвореність указаної екологічної інформації. Указане дозволило виокремити проблему дослідження та сформулювати ***мету статті*** – систематизувати антропогенні впливи на атмосферу та розрізнити їх від екологічних наслідків.

Достатньо часто надходження домішок в атмосферу інтерпретується як екологічна проблема. Це неправильно, бо домішки поділяються на антропогенні та природні і надходження останніх має розглядатися як результат процесів взаємодії геосфер. Домішки антропогенного походження часто є аналогічними за своїм хімічним складом до природних. Наприклад, гази вулканічних виверженьяк і продукти спалювання всіх органічних енергоносіїв включають оксиди сірки та вуглецю тощо. При цьому залучення у процеси колообігів однакових речовин різного генезису (природного та антропогенного) відбувається аналогічно. Тому просто надходження в атмосферу антропогенних домішок далеко не завжди створює екологічну проблему. Слід розглядати їх об'єми, концентрацію, поєднання з фізико-географічними умовами місця